

HU ISSN 1219-543X

# **PUBLICATIONES**

## **UNIVERSITATIS MISKOLCINENSIS**

**SECTIO PHILOSOPHICA**  
**TOMUS XXI – FASCICULUS 2**



**E TYPOGRAPHEO UNIVERSITATIS**

**MISKOLC**  
**2017**

## TARTALOMJEGYZÉK

Köszöntő.....	7
<i>Ács Pál–Petneházi Gábor</i> : „A koponya kamrácskái” – Rimay János a csecsemők fejlődéséről elmélkedik.....	9
<i>Almási Gábor</i> : Értelmiségi apák a 16. században .....	27
<i>Balogh Judit</i> : Nemes János, a bibliaismerő székely főnemes.....	62
<i>íjf. Barta János</i> : Plébánosok, prédikátorok, parókusok Zemplén megyében egy 1800. évi összeírás tükrében.....	78
<i>Benda Borbála</i> : Az egri ferences rendház barátainak étkezése a 18. században (1726–1770) .....	90
<i>Dáné Veronka</i> : Homonnai Drugeth György „ötödik hadosztálya” – Perneszy Erzsébet, avagy 1616 és Bethlen Gábor törökössége .....	100
<i>Erdélyi Gabriella</i> : Nők a bűn hálójában – Becsület, sexualitás és a társadalmi nemek közötti viszonyok a késő középkori Magyarországon .....	120
<i>Gebei Sándor</i> : II. Rákóczi Ferenc és lengyel „asszonya” .....	138
<i>Gyulai Éva</i> : Pax aurea – Marussi András három latin verse Bethlen Gábor fejedelemhez (Kassa, 1620–1622) .....	155
<i>Jankovics József–Kőszeghy Péter</i> : Szeretők és házastársak – Misszilisek a szerelemről (esettanulmányok).....	188
<i>Kármán Gábor</i> : Madarász György, Eperjes politikai látnoka .....	214
<i>Monok István</i> : Iskolai használatú könyvek a németújvári protestáns iskola könyvtárában 1569–1634.....	236
<i>Nagy Gábor</i> : Az uppsalai érsekségtől a kajaneborgi várbörtönig – a latin nyelvű svéd történetírás négy alakjáról.....	247
<i>Orosz István</i> : Sárospatak szőlőhegyei és borai .....	266
<i>Pálffy Géza–Tóth Gergeby</i> : Az „országtablák”, egy új koronavers és a pozsonyi koronatorony különleges vasajtaja – Újdonságok a Szent Korona 17. századi történetéhez .....	279
<i>Papp Klára</i> : Arisztokrata nők mecenatúrája szociális és kulturális területeken – Az erdélyi Csáky és Jósika családok példáján .....	302
<i>Szabadi István</i> : „Végnélkül valók az egyenetlen házastársak szövevényei” – Wesselényi Anna és Bethlen László válásai .....	313
<i>Szijártó M. István</i> : Az alkotmányos rendiség megjelenése az 1790-es évek politikai diskurzusában.....	323

<i>Szörényi László</i> : „Ferdinánd feszülete” – Új lehetőségek Zrínyi beszélő feszületének forrásaihoz .....	334
<i>Viskolcz Noémi</i> : A nagyszombati református gyülekezet temploma és javai a 17. században.....	342

## AZ „ORSZÁGTÁBLÁK”, EGY ÚJ KORONAVERS ÉS A POZSONYI KORONATORONY KÜLÖNLEGES VASAJTAJA ÚJDONSÁGOK A SZENT KORONA 17. SZÁZADI TÖRTÉNETÉHEZ<sup>1</sup>

PÁLFFY GÉZA–TÓTH GERGELY

### Bevezetés: rejtélyek és újdonságok az „országtablák” kapcsán

Az elmúlt két évtized magyarországi és szlovákiai művészettörténet-írásában és Szent Korona-kutatásában kiemelt figyelmet kapott egy 17–18. századi különleges festménysorozat. Az egykorú forrásokban olykor „országta<sup>bl</sup>a”, máskor a „Magyar Korona címerei” néven emlegetett<sup>2</sup> műalkotások képi ábrázolás-együttese alapvetően két nagyobb egységre osztható, miként ezt leggondosabb elemzőjük és datálójuk, Buzási Enikő művészettörténész vizsgálata 2008-ban érzékletesen bizonyította.<sup>3</sup>

Egyfelől a képek középső részén a Szent Korona egyik leghitelesebb 17. századi ábrázolása látható, amelyet szalaggal átfont babérkoszorúban a Magyar Korona országai, azaz a Magyar Királysághoz egykor tartozott társ- és igényországok (az akkori királyi titulaturának megfelelően Magyarország mellett Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Bosznia, Szerbia, Galícia, Lodoméria, Kumánia és Bulgária) tíz címere vesz körbe. E címerek az újabb kutatások szerint a koronázásokon vitt országzászlókon Habsburg Rudolf főherceg 1572. szeptemberi pozsonyi szertartásától kezdve teljes számban szerepeltek.<sup>4</sup> A korona csüngői között pedig a legfőbb magyar felségjelvény 1608 és 1621 közötti igen pontos itineráriuma olvasható,

<sup>1</sup> A tanulmány az MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoport által elnyert Lendület kutatási projekt támogatásával készült. Külön köszönjük a kutatócsoport tagjainak, Buzási Enikőnek és Szabó András Péternek a képi és írott források feltárásában és értelmezésében nyújtott önzetlen segítségét, Nagy Bélának pedig a csatolt térkép elkészítését.

<sup>2</sup> Magyarul szerepel Németújvár 1677. január 1-jén kelt leltárában („országta<sup>bl</sup>a”). A forrásban használt kifejezés első közlése, értelmezése és a fennmaradt (szombathelyi) koronaképpel való azonosítása: BUZÁSI 2007, 124–125. Szlovákul olvasható Kékkő várának 1772. évi leltárában (*cimery Uherskey koruny*): MNL OL Budapest, P 11, Series IX. Fasc. SubNB et H. No. 178. fol. 1r. A további kutatásnak kell tisztáznia, hogy az 1772-ben a Balassa család tulajdonában lévő példány utóbb hova került, illetve hogy azonos lehet-e a ma ismert festmények valamelyikével.

<sup>3</sup> A korábbi irodalom teljes összegzésével: BUZÁSI 2008, 115–119.: Nr. II-45., újabban vö. még LUDIKOVÁ 2009, 102–103.: Nr. III.3.4.; ZSÁMBÉKY 2009.

<sup>4</sup> PÁLFFY 2010, 22–23.

mégpedig a korona nevében egyes szám első személyben szólva (ld. a Budapesten őrzött példány képét a tanulmány végi Mellékletben).

Másfelől a festményeken alul egy faragott griffes keretbe foglalt, imitált feliratos kőtábla látható. Ezen kéthasábos feliratban egy latin nyelven, hexameterekben írt „korona-történet” olvasható, amelyet Révay Péter koronaőr (1608–1622) titkára, Hrabéczy Dániel (1582–1636) jegyez, és amely a kép felső részének ábrázolását egyes szám harmadik személyben meg is magyarázza.<sup>5</sup> A szöveg a felségjelvény történetét – amiként díszfelirata konkrétan megnevezi (*In profectio[n]em S[acrae] Coronae Posonio Veterosolium*) – ugyancsak a II. Rudolf császár prágai udvarából való 1608. évi hazatérését követően Bethlen Gábor erdélyi fejedelem által Pozsonyból Zólyom várába történő elviteléig, majd ott 1621 elején biztos helyre tételéig követi nyomon. Ezt csupán egy kis 15. századi kitekintés előzi meg. Mindezt a szöveg a koronaőr által gondosan ápolta korona-eszme szellemiségében adja elő,<sup>6</sup> a végén több soron át külön is utalva a Magyar Koronához – Magyarországon kívül – tartozó kilenc országra. A festmény-sorozat legújabb változatán viszont ez az alapszöveg a 18. század végén csaknem teljesen megváltozott: a korona történetét 1784. évi Bécsbe viteléig már nem verses formában, hanem két hasábra szedve és a középkortól kezdődően részletesebb kronologikus rendben veszi számba, majd ezt követően egy harmadik hasábról felsorolja az őreit – azaz a magyar nagyurak soraiból választott első- és második koronaöröket – 1608-tól 1783/84-ig. A szöveg ugyanakkor már nem utal a koronát címereikkel körbefogó kilenc országra, és ezzel szinkronban természetesen „eltűnt” a tábla említett néhány szavas latin díszfelirata is.<sup>7</sup>

A különleges olajfestmény-sorozatnak egy közel tíz esztendeje Kőszegen felbukkant – éppen az említett új feliratú – változatával együtt immáron öt példányát ismerjük. Ám Buzási Enikő meggyőző elemzése szerint egyik kép sem tekinthető az ábrázolás-sorozat archetípusának.<sup>8</sup> A festmények közül egyet Budapesten a Magyar Nemzeti Múzeumban (1650–1660 körül), kettőt a Trencsényi Múzeumban (1670–1675 k., ill. 1800 k.), egyet a Szombathelyi Képtárban (1673–1676 között), végül a legújabbban előkerült alkotást a kőszegi Árpád-házi Szent Margit Általános Iskolában (1784–1790 k.) őrzik.<sup>9</sup> Ez utóbbiról – miként első közlője, Zsámbéky Monika feltételezte<sup>10</sup> – immár biztosan kijelenthető, hogy Budapestről a II. világháború végén, feltehetően 1944 decemberében került Kőszegre, hiszen fekete-fehér képét a Pesti Hírlap 1942. október 20-i számában közzétették. Mégpedig – ugyan

<sup>5</sup> Újabb részletes közlései: MIKÓ 2000, 426. és BUZÁSI 2008, 115.: Nr. II-45c. A festményre írt hexameter első közlése prózába áttett, tartalmi szempontú magyar fordítással: SÓLYMOS 1998. Magyar nyelvű versben való közzététele a jövőbeli filológiai vizsgálatok feladata.

<sup>6</sup> Erre újabban TESZELSZKY 2009, 215–323; TÓTH 2014; TÓTH 2016, 43–56.

<sup>7</sup> ZSÁMBÉKY 2009, 317.

<sup>8</sup> BUZÁSI 2008, 116–117.

<sup>9</sup> BUZÁSI 2008, 113.: II-45a–d. és ZSÁMBÉKY 2009, 315.

<sup>10</sup> ZSÁMBÉKY 2009, 319.

külön magyarázat nélkül – a budai Várpalotában egykor található és a koronázási kincseket őrző páncéltermet a soron következő koronaör-választás és eskütétel kapcsán bemutatató népszerűsítő cikkben.<sup>11</sup> Ez az újdonság abba az irányba mutat, hogy a festmény-sorozat e példánya a budai vár koronakamrájában volt, és a koronázási jelvényekkel együtt onnan menekítették 1944 végén a Nyugat-Dunántúlra,<sup>12</sup> majd ragadt Kőszeg városában. Mindez azért is meghatározóan fontos számunkra, mert akár még a festmény keletkezésével, de legalábbis későbbi őrzési helyszínével is összefügghet. Nevezetesen, talán nem véletlenül kapott éppen ott helyet a 18. század végén készült festmény, ahová a kalapos király, II. József (1780–1790) által élete legvégén végül visszaadott magyar koronázási jelvények 1790 tavaszán Bécsből kerültek – vagyis: a korona régi őrzési helyét, a pozsonyi várat 1790-től felváltó budai várba.

Az említett gondos művészettörténeti vizsgálatok az olajfestmények datálását ugyan már egy évtizede megnyugtatóan elvégezték, a képsorozat megszületéséhez fűződő rejtélyek számát – mint a legújabb példa is jelzi – az elmúlt évtizedben csupán csekély mértékben tudta csökkenteni a kutatás. Az újdonságok közé sorolható, hogy két esztendővel ezelőtt, Pálffy Géza kimutatta, hogy a korona csüngői közötti itinerárium pontos adatait, amelyek korábban kizárólag a festményekről voltak ismertek, a titkár Hrabéczy Dániel Révay Péter koronaőrnek a koronaőrző katonaság részére kifizetett zsoldról készült részletes számadásából vette, amely a Forgách familia Budapesten őrzött családi levéltárában maradt fenn.<sup>13</sup> Tehát az „országablakon” olvasható korona-itinerárium-adatok hitelességét sikerült írott dokumentummal megerősíteni. Ez egyúttal igazolta Hrabéczynak a szerzősre vonatkozó állítását,<sup>14</sup> miszerint annak szövegét ő maga állította össze.

Jelen közleményünkben az „országablak” körüli rejtélyek számát néhány újonnan előkerült forrásnak köszönhetően egy új hipotézis segítségével szeretnénk csökkenteni, illetve legfőbb kérdéseiket továbbgondolni. Emellett tovább szeretnénk pontosítani a felségjelvény itineráriumát, és bemutatni 1620-as évekbeli őrzésének egy egészen különleges sajátosságát, azaz gazdagítani a Szent Korona 17. századi történetére vonatkozó ismereteinket. Az alább közölt dokumentumok felfedezése reményeink szerint hozzájárulhat az „országablak” és „ősváltozatuk” helyének, keletkezésének és jelentőségének megértéséhez. Írásunkkal egyúttal köszöntenünk nagyra becsült és szeretett kollégánknak, Péter Katalint újabb kerek születésnapja alkalmából.

<sup>11</sup> VIDOR 1942, 674. Köszönjük Reisz T. Csabának, hogy a kutatásai közepette talált közleményre felhívta figyelmünket. A koronakamrára ld. FAZAKAS–HEGEDŰS–HENNEL 2002, 186–188.

<sup>12</sup> FAZAKAS–HEGEDŰS–HENNEL 2002, 198–200.; HARANGHY 2010.

<sup>13</sup> PÁLFFY 2015a, 91–92, 99.

<sup>14</sup> Az emléktábla második hasábjának végén: „*Apponebat Daniel Hrabecius, Spectabilis ac Magnifici Domini Petri de Reva Comitis Supremi Thurociensis, Sacrae Coronae Custodis etc. ab Epistolis*” MIKÓ 2000, 426; BUZÁSI 2008, 115.: Nr. II-45c.

### Egy újra felfedezett Hrabéczy-vers és az „országablák”

Révay Péter turóci főispán és koronaőr titkára, Hrabéczy Dániel eddigi ismereteinkkel ellentétben nem csupán azt az egyetlen verset szentelte a magyar koronának, amely az „országablák” említett négy példányán olvasható. A rózsahegy szülésétől, majd utóbb (1596–1612) szülővárosában, az 1610–1620-as években pedig a Zsolna megyei Zsaskón szolgált evangélikus lelkész, Thomas Dorotheus (más néven Dorschitz) (†1639)<sup>15</sup> több példányban fennmaradt<sup>16</sup> latin nyelvű kéziratos naplójának egyik 18. század közepi másolatában nemrég Hrabéczy egy újabb koronaversére bukkantunk.<sup>17</sup> Nevezetesen a prédikátor 1622. március 30-ához annak apropóján jegyzete fel a latin nyelvű hexameterekben írott költeményt, hogy ezen a napon szülővárosának Vág-parti Szent Zsófia várkastélyában éjszakázott a Bethlen Gábor erdélyi fejedelem által a nikolsburgi béke értelmében II. Ferdinándnak visszasaadott és Révay Péter koronaőr által Trencsénbe kísért Szent Korona.<sup>18</sup> Az adat önmagában is értékes, hiszen egy fontos állomással, a korábban pontosan nem ismert rózsahegy megállóval egészíti ki a korona nemrég közzétett 1622. évi itineráriumát (ld. a csatolt térképet a Mellékletben).<sup>19</sup> Ám a rózsahegy megálló maga a vers is említi, mégpedig éppen az onnan Trencsénbe való indulás apropóján, ráadásul az elégiában a korona egyes szám első személyben szólal meg.

Noha a koronakutatás és „országablák” vizsgálói a versre korábban nem figyeltek fel, azt jelen tanulmányban csupán újra felfedeztük a tudomány számára. Bél Mátyás a *Notitia* első kötetében (1735), Pozsony város bemutatása alkalmával, az akkor ott őrzött magyar korona történetének tárgyalásakor – állítása szerint autográf kéziratból – már publikálta a 22 soros költeményt,<sup>20</sup> miként erre egészen frissen Tóth Gergely már felhívta a figyelmet.<sup>21</sup> Érdemes ehelyütt eredeti szövegével együtt magyar fordításban is közzétennünk az alkotást, hiszen Hrabéczy e munkájával az „országablakon” olvasható koronaversét folytatta, sőt a közben lezajlott változásoknak megfelelően részben újrírta. Amiként ugyanis az új kutatások alapján a mellékelt térképen látható, illetve a vers utolsó hat sora részletesen elmeséli, a korona végül nem maradt Zólyomban, ahol az „országablák” négy régebbi példányának története véget ér, bár eredetileg a zólyomi őrzési helyszín még Révayék számára is tartós megállóknak tűnt. Előbb Kassán át (1621. máj.–jún.) a „lápos Ecsedre” (1621. júl.–1622. márc.) vitték, majd a „mennyeiből leszálló” nikolsburgi

<sup>15</sup> Életére újabban CSEPREGI 2014, 390.

<sup>16</sup> Vö. KULCSÁR 2003, 145.

<sup>17</sup> SNK Martin, LA MJ 303. p. 40.

<sup>18</sup> *Anno 1622. 30. Martii Sacra Regni Hungariae Corona, postquam alma pax inter augustissimum imperatorem, Hungariae regem Ferdinandum II. et serenissimum Gabrielem Bethlen, Transylvaniae principem feliciter affulsisset, loco hoc subiacenti (in Castello Sanctae Sophie) noctu, una cum conservatore suo, spectabili et magnifico domino Petro de Reva, hospitabatur.* SNK Martin, LA MJ 303. p. 39–40.

<sup>19</sup> Vö. PÁLFFY 2015a, 84–87.

<sup>20</sup> BÉL 1735, 330–331.

<sup>21</sup> TÓTH 2016, 55.

béke értelmében Bethlen Gábor fejedelem 1622. március 20-án, Kassán visszaadta II. Ferdinánd biztosainak, mégpedig Révay Péter és talán titkára jelenlétében. Innen a felső-magyarországi városokon (márc. 24/25.: Eperjes, márc. 25/26.: Kisszeben, márc. 26–29.: Lőcse) keresztül haladt a Vág völgyében, mígnem a rózsahegyi megálló (márc. 30/31.) után meg nem érkezett április 5-én Trencsénbe – ahogy mindezt annak egyik kísérője, Hrabéczy Dániel a következő szavakkal papírra vetette. (A verset előbb eredeti latin szöveggel, majd magyar fordításban közöljük.<sup>22</sup>)

Magne tuis nascor, dum, Constantine, sub annis,  
 Romanas subeo cellas; hinc munere divum,  
 Illustro gentem,<sup>23</sup> Arctoo<sup>24</sup> quae sidere pressa  
 Dilexit meliore solo traducere vitam.  
 5 Sed mihi sors incerta fuit; piscose fluebas  
 Maiestate mea gaudens quandoque, Tibisce!  
 Me fortunatam Silvanus<sup>25</sup> vidit et orbis,  
 Urbs nova<sup>26</sup> me tenuit, Constantinopolis arcem  
 Dum Turcae perpessa dolum, me perdidit: eheu!  
 10 Infami tandem dextra tractor Solymanni,  
 Nec non Muldaviae<sup>27</sup> Pragensi splendida colle,  
 Hungaricos longe proceres comtemplor<sup>28</sup> et agros.  
 Me veniente dedit plausus<sup>29</sup> praeclara Vienna,<sup>30</sup>  
 Matthia<sup>31</sup> praeunte sacro: post turre Pisonis,  
 15 Petro de Réva<sup>32</sup> mecum vigilante, quiesco.  
 Nunc postquam rerum formas pervertit Erynnis,<sup>33</sup>  
 Hinc feror in Zolium; Zolio tandemque palude

<sup>22</sup> A vers közlésénél a Bél-féle átiratot vettük alapul, mivel sokkal megbízhatóbb olvasatot nyújt, mint a Dorschitz-napló említett 18. század közepi másolata. Az utóbbi szövegvariánsait jegyzetben (MS jelzéssel) közöltük. Jegyzetekben adtuk meg Bél Mátyás latin szövegmagyarázatait is. Emellett két esetben jeleztük az „országablakon” olvasható Hrabéczy-verssel való párhuzamokat. Ezek teljes feltérképezésére a Hrabéczy-féle koronavers kritikai kiadása hivatott, amelyet a jövőben majd egy az „országablakról” szóló önálló kiadványban szeretnénk elvégezni.

<sup>23</sup> BÉL 1735, 330. t.) jegyzet: *Scytharum progeniem, Hungaros*

<sup>24</sup> MS hibásan: *ore tuo*

<sup>25</sup> MS *Sylvanus*

<sup>26</sup> BÉL 1735, 330. u.) jegyzet: *Neapolis Austriae*

<sup>27</sup> MS *Moldaviae*

<sup>28</sup> Vö. Hrabéczy korábbi koronaversével (MIKÓ 2000, 426.): *Hungaricos vidit proceres*

<sup>29</sup> Vö. Hrabéczy korábbi koronaversével (MIKÓ 2000, 426.): *regno multum plaudente*

<sup>30</sup> MS *Vienna*

<sup>31</sup> BÉL 1735, 331. v.) jegyzet: *reciperatam a Rudolpho innuit*

<sup>32</sup> MS *Reva*; BÉL 1735, 331. x.) jegyzet: *duos tunc custodes S. Coronae constituerunt rex et ordines: Petrum hunc Révay, et Stephanum Pálffy*

<sup>33</sup> sic et in MS; helyesen: *Erinnys*



- Ecsediae<sup>34</sup> servata fui: remeare iubet iam  
 Visceribus delapsa Dei pax optima rerum.  
 20 Cumque redire lubet,<sup>35</sup> Rosebergae<sup>36</sup> noxque diesque  
 Transmissa est: hinc iam felix et laeta recedo  
 Trenchinium,<sup>37</sup> requiem paucis subitura Calendis.

[alatta:]

Faciebat humilis Sacrae Coronae Comes, Daniel Hrabeczius,<sup>38</sup> Spectabilis et Magnifici Domini Petri de Réva,<sup>39</sup> Coronae Conservatoris Secretarius.

A vers általunk készített fordítása:

- Nagy Konstantin, az országlásod alatt születek meg;  
 Rómában kamrába jutok;<sup>40</sup> majd égi jutalmul  
 fénybe borítom a népet, amely hideg északi tájról  
 úzetvén jobb földön akarta leélni az éltét.<sup>41</sup>  
 5 Ámde bizonytalan itt sorsom. Megesett az is olykor:  
 felségemnek örült a halat nevelő Tisza árja.<sup>42</sup>

<sup>34</sup> MS hibásan: *Ecclesiae*; BÉL 1735, 331. y.) jegyzet: *hucusque Bethlenius sacrum pignus raptaverat*

<sup>35</sup> MS hibásan: *iubet*

<sup>36</sup> MS *Rosenbergae*

<sup>37</sup> MS *Trinchinium*

<sup>38</sup> MS *Hrabetius*

<sup>39</sup> MS *Reva*

<sup>40</sup> Egyértelmű utalás a Révay által a *De Monarchiá*ban kreált koronaeredetre, amely szerint Nagy Konstantin császár készítette a felségjelvényt, majd I. Szilveszter pápának adományozta. RÉVAY 1659, 141–143. Még ld. alább a vershez fűzött kommentárunkat.

<sup>41</sup> A magyarokról van szó, illetve az akkoriban elfogadott szkíta-hun eredetről. (A szkíták lakhelyét az antik geográfusok északra helyezték.)

<sup>42</sup> Kérdés, hogy milyen mozzanatra utalt itt Hrabéczy. Talán a Szent Korona nem sokkal korábbi tiszai „átkeléseire” gondolt, hiszen – miként térképünkön is látható – 1621 nyarán Ecsed felé, majd 1622 tavaszán onnan visszafelé is átvitték a felségjelvényt a folyón Tokajnál. Még ld. PÁLFFY 2015a, 82, 84. Az első átkelésnél Hrabéczy nem volt ott, ahogy a Bethlen kérésére Ecsedre később érkező Révay sem, de a visszahozatalakor, 1622 márciusában urával együtt már ő is részese lehetett annak, ahogy a korona a Tisza folyón „utazik”. Ld. uo. 94. Feltehető, hogy Hrabéczyra ez az élmény tett akkora benyomást, hogy a versbe is belevette. Annyiban azonban problémás a feltevés, hogy a költemény időrendi sorrendben tartalmazza a koronával történeteket, így valami olyan esemény illene inkább ide, amely az államalapítás és a korona erdélyi „kalandja” (1307) közé esik – valószínűleg ugyanis erről van szó a következő sorban (ld. a következő jegyzetet). Emiatt nagyon feltételelesen szóba jöhet Ottó magyar király (1305–1307) 1307 eleji, Erdélybe vezető útja, amelyre magával vitte a koronát is – hiszen akkor nyilvánvalóan átkelt a Tiszán. Nem világos azonban, hogy miért emelte volna ki ebből a történetből Hrabéczy éppen a Tiszát: hacsak nem éppen saját tiszai átkelésének hatására. Min-

- Látott – végzetem ez – Silvanus,<sup>43</sup> sőt, a világ is.<sup>44</sup>  
 Bécsújhely tart fogva, amíg Konstantin erődjét  
 ármánnyal megvívja az oszmán: e hír megöl engem!<sup>45</sup>
- 10 Hírhedt jobbában tartott még nagy Szolimán is,<sup>46</sup>  
 később prágai dombon, a Moldva folyó vize mellett  
 nézem távolról a magyar vezetőket, s a földet.<sup>47</sup>  
 Nagynevű Bécs tapssal fogadott, amikor bevonultam,  
 Szentséges Mátyás vezetett,<sup>48</sup> békére találtam
- 15 Piso tornyában, s őrzöm volt Révay Péter.<sup>49</sup>  
 Ám miután a világot felforgatta Erinnusz,  
 zólyomi várba jutok, s onnan meg a lápos Ecsedre:<sup>50</sup>

denesetre Révay a 14. századi eseménynek az elbeszélésekor nem említi a folyót. RÉVAY 1659, 20. Elvileg az is elképzelhető, hogy a szöveg nem Tiszán való átkelésre, hanem a korona Tisza mellett való tartózkodására utal – de Révay művében nem található ilyen esemény elbeszélését.

- <sup>43</sup> Valószínű, hogy a „Silvanus” a „Transilvanus” („erdélyi”) helyett áll. Itt Ottó király előzőleg már említett 1307. évi erdélyi útja jöhet szóba, amelynek során Kán László erdélyi vajda tudvalevőleg fogságba ejtette őt, és ezáltal a Szent Korona is a birtokába jutott. A történekről Révay is bőszégesen beszámol. RÉVAY 1659, 20–21.
- <sup>44</sup> Itt Hrabéczy bizonyára arra utal, hogy a koronát többször is kivitték az országból. Legvalószínűbb, hogy a felségjelvény 1440. évi közismert elrablására céloz itt, mivel a következő sorban is erről van szó.
- <sup>45</sup> Nyilvánvaló utalás arra, hogy III. Frigyes császár a történeti hagyomány szerint Bécsújhelyen őriztette a Szent Koronát, sőt, Révay szerint ott is koronázták magyar királlyá – törvénytelenül – a Szent Koronával. RÉVAY 1659, 42–43. Emellett Hrabéczy világosan utal Révay sajátos elképzelésére, miszerint a Szent Korona eme „fogsága” nem volt véletlen, mivel szülővárosa, Konstantinápoly bukását „szándékosan” ilyen gyászos körülmények között akarta szemlélni. RÉVAY 1659. 40., ill. ld. még alább a vershez fűzött kommentárunkat.
- <sup>46</sup> A korona 1529-ben oszmán kézbe került, de Szülejmán szultán még hazafelé tértében ugyanabban az esztendőben visszaadta vazallusának, Szapolyai János királynak. VARGA 2009.; SUDÁR 2012, 23–27.
- <sup>47</sup> II. Rudolf császár valamikor az 1580-as években új székhelyére, Prágába vitette a koronát. BENDA–FÜGEDI 1979, 150.
- <sup>48</sup> Mint ismert, a felkelt magyar, osztrák és morva rendekkel a háta mögött Mátyás főherceg 1608-ban kikényszerítette Rudolftól, hogy mondjon le egyebek mellett a magyar királyi címről, továbbá adja át a magyar felségjelvényeket. Ez utóbbiakat a főherceg előbb Bécsbe vitte magával, s csak azután Pozsonyba, saját novemberi koronázására. BENDA–FÜGEDI 1979, 151–155.
- <sup>49</sup> Az 1608. évi, koronázás utáni országgyűlésen intézkedtek a rendek a korona őrzési helyéről, a koronaőrökről és a koronázási esküről. A Szent Korona a pozsonyi vár egyik tornyában, az ún. Koronatoronyban kapott helyet: ezt jelenti a „Piso tornya” elnevezés. (Pozsony humanista latin neve *Pisonium*, téves etimológia alapján.) A két koronaőr Révay Péter és az alábbiakban még említésre kerülő Pálffy István lett. BENDA–FÜGEDI 1979, 148–152, 156–158, ill. a szlovák irodalomból újabban MAČUHA 2012.

- ott őriztek meg, mígnem hazatérni parancsolt  
 az, mi a legjobb, és mennyekből szállt le: a béke.<sup>51</sup>
- 20 Visszafelé még Rózsahegyen töltöttem egy éjjelt,  
 és egy nappalt: majd Trencsénbe megyek nagy örömmel,<sup>52</sup>  
 hogy majd néhány hó, s elnyerjem végre nyugalmam.<sup>53</sup>

[alatta:]

Készítette a Szent Korona alázatos kísérelője, Hrabéczy Dániel, Tekintetes és Nagyságos Révay Péter koronaőr titkára.

Hrabéczy ezen újabb koronaverse egyértelműen rokonítható az „országablákon” olvasható költeményével, mivel itt is a korona sorsáról, „vándorlásáról” esik szó, továbbá – mint láthattuk – még tényleges szövegszerű egyezések is vannak közöttük. Mi több, e későbbi költeményben ugyanúgy maga a korona beszéli el saját kalandos sorsát, mint az „országablák” közül három esetben a korona csüngői közé írt, 1621-ig tartó rövid itineráriumban. Az újabban ismertté vált vers azonban nem csupán a közelmúlt eseményeit (1608–1619) idézi fel, hanem szinte egy teljes „önéletrajzot” ad, a korona elkészítésétől kezdve egészen az 1622. évi Trencsénbe érkezéséig. A vers igazi különlegessége, hogy már átvesz néhány fontos állítást Révay Péter nagyhatású korona- és országtörténetéből, a *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae...* című munkából (a művet a tudós koronaőr valamikor 1619-ben kezdte el, s minden bizonnyal egészen haláláig dolgozott rajta).<sup>54</sup> Rögtön az első két sor a *De Monarchia* ama részére reflektál, amely szerint a Szent Koronát Nagy Konstantin császár készítette, majd ő adományozta I. Szilveszter pápának, aki viszont nem viselte azt (ezért került a vers szerint is „római kamrába”, azaz a pápai kincstárba a felségjelvény).<sup>55</sup> Hrabéczy emellett a 8–9. sorokban is látványosan utal a koronaőr munkájának egy fontos részletére. Révay ugyanis Konstantinápoly 1453. évi elestének elbeszélésekor kifejtette: a korona mintegy azért „bujdosott el” nem sokkal az esemény előtt – azaz került III. Frigyes német-római császár birtokába –, mert „szülővárosa” elfoglalását nem valami nyugodt, örömteli állapotban, hanem sorscsapások közepette „akarta” szemlélni.<sup>56</sup> E meg-

<sup>50</sup> Miként már részleteztük, Bethlen Gábor 1620 novemberében elvitette a koronát Pozsonyból, ahonnan előbb Zólyomba, majd Kassán át Ecsedre került. PÁLFFY 2015a, 81–84.

<sup>51</sup> Az 1621. december 31-én kötött, majd 1622 januárjában ratifikált nikolsburgi béke.

<sup>52</sup> A korona a legfrissebb kutatások szerint 1622. április 5-én érkezett meg Trencsénbe. PÁLFFY 2015a, 85.

<sup>53</sup> A vers befejezése némi bizonytalanságot kelt, de az bizonyosnak tűnik, hogy a költemény a korona rózsahegyi tartózkodása (1622. márc. 30/31.) után (alatt?), de még Révay halála (jún. 5.), vagy legalábbis a korona Trencsénből való elszállítása (1622. júl. 5.) előtt készült. Még ld. alább.

<sup>54</sup> A mű keletkezésének körülményeire és tartalmára ld. TÓTH 2014.

<sup>55</sup> Vö. RÉVAY 1659, 141–143. A *De Monarchia* eme nagy jelentőségű állítására – amely a Révay által felfedezett Konstantinos-zománcképen alapult – frissen ld. TÓTH 2016, 49–54.

<sup>56</sup> RÉVAY 1659, 40. A részletre ld. még TÓTH 2016, 54–55.

hökkentő gondolat köszön vissza a versben, hiszen Hrabéczy szorosán összekapcsolja a két eseményt, ráadásul megfogalmazása szerint a város eleste (illetve ennek híre) valósággal „megöli” a koronát (*me perdidit*).<sup>57</sup>

A fentiekből a *De Monarchia* keletkezéstörténetére, illetve a koronaőr és titkára viszonyára is vetül némi fény. Az újra felfedezett vers alapján ugyanis egészen bizonyosak lehetünk afelől, hogy Hrabéczy kiválóan ismerte ura munkáját, sőt elképzelhető, hogy Révay titkáraként a mű lejegyzésében, esetleg lemásolásában vagy letisztázásában is volt szerepe. Egyben valami tudós barátságot, vagy legalábbis mester-tanítvány kapcsolatot is feltételezhetünk kettejük között, hiszen Hrabéczy képes volt magas színvonalon versbe önteni a *De Monarchia* fontos gondolatait, ami hosszú előzetes eszmecserét sejtet. A másik oldalról nézve a dolgot, azt is kijelenthetjük, hogy Hrabéczy Dániel e versének tartalma, állításai, eszmevilága egyértelműen Révay kései munkájából eredeztethetőek; s részben ez mondható el a „országátblákon” olvasható költeményéről is.<sup>58</sup> A titkár két versével kezdődik a *De Monarchia* mozgalmas utóélete és recepciója.<sup>59</sup> Részben ugyanebbe a sorba tartozik a koronaőr halálára 1622–1623-ban írott verse is, amelyet az 1636. május 22-én végül a Rákócziak szolgálatában elhunyt<sup>60</sup> Hrabéczy már idősebb Révay Ferenc titkáraként jegyzett, mégpedig az „országátblákon” olvasható jelzésével csaknem megegyező szöveggel („Daniel Hrabecius, Spectabilis ac Magnifici Domini Francisci de Reva Senioris, Supremi Comitum Thuroczens[is] etc. ab Epistolis”).<sup>61</sup> Noha ebből a költeményből sem maradt ki a Szent Korona (*Sacra* és *Diva Corona* alakban bukkan fel), a halotti vers – témájából adódóan – érthetően már jelentősebben eltér a másik kettőtől. A vers főszereplője nem a felségjelvény, hanem maga az elhunyt koronaőr, ezért a korona végül csak tíz sor erejéig idéződik meg a hosszabb terjedelmű alkotásban, amely a *De Monarchia* tartalmára külön nem tesz utalást.

A fent közölt vers másik fontos hozadéka, hogy pontosítja az ismereteinket a Szent Korona 1622. évi „hazaútjáról”. Az említett prédikátornaplót és egy feltehetően éppen erre építő 19. századi népszerűsítő cikket<sup>62</sup> kivéve ugyanis jelenleg máshonnan nem ismert, hogy a Szent Korona március 30–31-én „egy éjjelt és egy nappalt” eltöltött Rózsahegyen, mielőtt Trencsénbe szállították volna. Nem világos

<sup>57</sup> Ld. a latin vers 8–9. sorát. További egyezésekre ld. még a magyar fordításhoz fűzött jegyzeteket.

<sup>58</sup> Így például a kilences szám misztikus erejének sűrű emlegetése a „zólyomi” koronaversben egyértelműen a *De Monarchia*ra megy vissza, ahol szintén nagyon hangsúlyos ez a motívum. Ld. RÉVAY 1659, 67, 118, 144, illetve MIKÓ 2000, 426. (zólyomi koronavers)

<sup>59</sup> A *De Monarchia* utóéletére: TÓTH 2014, 138–146; TÓTH 2016, 64–186. passim.

<sup>60</sup> MNL OL Budapest, E 190, 8. d. Nr. 1666. Debreczeni Tamás levele I. Rákóczi Györgynek. Nagysáros, 1636. május 23. Az újonnan feltárt, korábban ismeretlen adatot Kármán Gábor kollégáknak ezúton is köszönjük. A Hrabéczy család tagjaira vö. még CSEPREGI 2014, 719–722.

<sup>61</sup> HRABECIUS 1623, G[1]r–G2v. A halotti beszédek és versek feldolgozása: KOMOROVÁ 2006.

<sup>62</sup> F. E. 1867, 385.

azonban a vers pontos keletkezési ideje, hiszen azt a naplóba valószínűleg utólag másolta be a Hrabéczyt feltehetően jól ismerő evangélikus lelkész.<sup>63</sup> A költeményben az áll, hogy „Trencsénbe megyek” (*recedo Trenchinium*), ami esetleg azt sugallhatja, hogy még nem érkezett meg oda, tehát egy-két nappal április 5. előtt készült a vers. Ám Hrabéczy a versben többször használ jelen idejű igéket múlt idejű eseményekre, így az is lehet, hogy már Trencsénben vetette papírra e sorokat. Ez a néhány napos bizonytalanság azonban nem sokat számít. A *terminus ante quem* minden bizonnyal Révay halála (1622. jún. 5.), mivel ezt a hűséges titkár bizonyosan említette volna (az aláírásban mindenképpen). De a talányos befejezés („hogy majd néhány hó, s elnyerjem végre nyugalmam”) is azt sejteti, hogy a vers inkább a Trencsénben való várakozás (1622. ápr.–jún.) alatt készült.

Hrabéczy Dániel verse nemcsak Révay Péter munkásságának hatása és a 17. századi Szent Korona-eszme vizsgálata szempontjából bír kiemelkedő jelentőséggel, hanem az „országablak” konkrét története kapcsán is. Révay koronaőr titkára ugyanis újabb versével részben folytatta előző, valamivel hosszabb korona-versét, ám közben részben felül is írta, illetve – mint láthattuk – jelentősen ki is egészítette az abban megfogalmazottakat. A „mennyekekből leszállt béke” segítségével a zólyomi és ecsedi kaland után a korona végre hazatér, mégpedig Révay koronaőr kíséretében. Míg azonban a vers a felségjelvény történetét egyfelől a korona keletkezéséről szóló, Révay-féle új „elmélettel”, másfelől a Zólyomban való elzárás (1621. jan. 29.) után eltelt bő egy esztendő kalandos története alapján továbbírta, a festményeken olvasható előző költeménnyel ellentétben a Magyar Korona országa-ira már nem tett utalást.

A zólyomi korona-történetet tehát Hrabéczy a Vág partján egy újabb költemény formájában folytatta: tematikájában ura új művéhez, a *De Monarchiához*, az egyes szám első személyben való megszólalással pedig a festmény-sorozat korona-csüngői közötti itineráriumhoz kapcsolódva. Ez utóbbit leszámítva azonban az újabb alkotás az „országablak” felső részének kompozíciójához konkrétan már nem kötődött.<sup>64</sup> Rózsashegy ugyanis csak egy éjszakai, de – mint hamarosan kiderült – még Trencsén is csupán átmeneti (ápr. 5–júl. 5.) megálló volt a felségjelvény régi őrzési helyére, Pozsonyba való hazatérésében. Mint a friss kutatásokból tudjuk, a magyar fő- és koronázóvárosba végül egy jelentősebb soproni kitérőt (1622. júl. 11.–aug. 8.) követően – ahol Eleonóra Anna királyné július 26-i koronázásán is

<sup>63</sup> Ám természetesen az sem zárható ki, hogy a naplóba maga Hrabéczy jegyezte be a versét ott tartózkodása idején, hasonlóan az emlékkönyveknél ismert gyakorlathoz. Erre utalhat Rózsashegy hangsúlyos említése a költeményben, illetve az a tény, hogy Dorschitz naplójában az adott nap leírásánál szerepel. Ha ez a feltételezés a helyes, akkor arra következtethetünk, hogy a vers a rózsashegyi tartózkodás emlékére készült. Mivel azonban jelenleg a lelkészdiáriumnak csak későbbi másolatairól tudunk, ezért a felvetés nem ellenőrizhető.

<sup>64</sup> Ettől függetlenül nem tartható kizártnak, hogy Hrabéczy (és Révay?) fejében megfordulhatott egy zólyomihoz hasonló emléktábla készítése a trencsényi tartózkodás emlékére, amelyet esetleg e vers díszített volna. Ám a koronaőr betegeskedése, illetve a tartózkodási hely átmeneti volta miatt e terv – ha egyáltalán volt ilyen – nem valósult meg.

szerephez jutott, hiszen a kor szokásai szerint a királyné jobb vállát érintette vele Pázmány Péter esztergomi érsek<sup>65</sup> – már jóval Révay Péter halálát (jún. 5.) követően, augusztus 9-én érkezett meg.<sup>66</sup> Így a korona hazatértében született újabb vers valószínűleg nem került feliratos táblára. Ilyen emlékállítás csak tartós őrzési helyszíneknek járhatott. Mint például 1621 elején Zólyomban, majd – amennyiben helyes a fenti feltételezésünk – a 18. század végén a már említett szövegváltoztatással egy átírt feliratú „országablak” formájában új őrzési helyszínén, Budán.

### Egy különleges dokumentum a pozsonyi Koronatorony vasajtajáról

Révay Péter koronaőr és Kinchy András pozsonyi másodvárnagy (1612–1623) nemcsak a koronálását és benne a magyar felségjelvényeket kísérték 1619–1622-ben szinte végig észak- és kelet-magyarországi útukon, hanem a koronázási jelvényekkel együtt Pozsonyból egy különleges vasajtót is Zólyom várába vittek. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ugyanis 1620. november 23-án Nagyszombatban azt is elrendelte a Szent Koronával éppen a szabad királyi városban tartózkodó biztosainak, hogy Zólyomban „mindgyárást elsőben is egy oly erős boltot keressen a várban, az kit a korona őrző urak is javalljanak és az Szent Koronát abban helyeztessek. **Az mely vasajtó Posony várából az Szent Koronával edgyütt odavitetik, ugyanazon ajtót arra az bótra, az melyben az Szent Korona lészen, erősen felcsináltassa.**”<sup>67</sup> Az ajtó felszerelése végül a koronának a zólyomi várban való biztonságos elhelyezése, 1621. január 29. előtt történt meg, aminek dátumát – nem tévedés – mind a mai napig kizárólag az „országablakon” a korona csüngői között olvasható korona-itineráriumból tudjuk: „Conservatorio recondor 29 Januar[is] 1621”.<sup>68</sup> A fentiek ismeretében persze egyáltalán nem túlzás azt feltételezni, hogy ez az információ is magától Hrabéczy Dánieltől, illetve urától, Révay Pétertől származhatott.

Bár az eddigi szakirodalom többnyire úgy vélte, hogy a koronát az erdélyi fejedelem Zólyomban biztonsági okokból befalaztatta, a fenti adatok ismeretében ez az állítás ebben a formában nem állja meg a helyét. Noha kétségtelen, hogy Bethlen rendelkezése szerint a körmöcbányai pénzverde jövedelmeiből egy kőműves – mint a korabeli számadás mondja – „a korona befalazásáért” 2,5 forintot kapott,<sup>69</sup> ez alatt nem tényleges befalazást, hanem az említett nagy vasajtó helyének kialakítását és az ajtó beillesztését, azaz a védett koronaőrző hely ezzel történt leválasztás-elfalazását kell értenünk, vagyis a fejedelem rendeletét idézve a korona-vasajtó „erősen [történő] felcsináltatását”. Zólyom várának 1627. évi leltárából pedig azt is tudjuk, hogy az ekkor még mindig „corona tartó hely”-ként emlegetett helyiséget az „úr háló házá”-ból választották le, amely a felső emeleti nagy ebédlőből nyílt. A pozsonyi Koronatorony terméké helyére Zólyomban lépő új koronaszoba való-

<sup>65</sup> PÁLFFY 2014, 31–39.

<sup>66</sup> PÁLFFY 2015b, 36–37.

<sup>67</sup> KOMÁROMY 1898, 877, 2–3. pont.

<sup>68</sup> MIKÓ 2000, 427. és BUZÁSI 2008, 115.: Nr. II-45c.

<sup>69</sup> DIVÁLD 1879, 601.

ban jól védett helyiség volt, hiszen a vár egyik legbiztonságosabb részén, annak északnyugati sarkában feküdt, csupán négy ablaka volt és 1621-ben a különleges vasajtó zárta.<sup>70</sup>

Noha az „országablak” négy példányán elmesélt történet megállt a zólyomi „őrzési helyen” (*conservatorium*) való elhelyezéssel (ami érthető, hiszen Zólyom vára eredetileg mind Bethlen Gábor, mind Révay Péter számára tartós megállónak tűnt), egy újonnan felfedezett különleges forrás szerint a koronázási jelvények mellett a vasajtó sem maradt örökre Zólyomban. Noha elsőre szinte hihetetlennek tűnik, végig követte a felségjelvényeket a második Hrabéczy-versben elmesélt kalandos útvonalon, Ecseden, Kassán és a Vág völgyén át vissza egészen Trencsénig. Az idős és beteges Révay Péter halála után ugyanis a felségjelvények biztosítására valamikor június 12. előtt Trencsénbe érkező és azok mielőbbi továbbvitelét sürgető<sup>71</sup> második koronaőr (1608–1625), Pálffy István június 23-án az alábbi magyar nyelvű levelet intézte Nagyszombat szabad királyi városának bírójához.<sup>72</sup>

„Köszönetemnek magam ajánlásának utána. Szerető szomszéd uram, bíró uram!

Kegyelmednek csak erről kelleték írnom, hogy császár urunk őfelsége es palatinus uram önagysága<sup>73</sup> parancsolatja és írása szerint **ezt az Corona vasajtáját, akit mindenütt együtt vele hordoztak, és akit ím mast is innejd Posomba hadtak, hogy oda küldjük,** azért az őfelsége parancsolatja szerint ím az Tryncheny váras maga szekerin Zombathig oda küldette. Ti kegyelmetek is ez levél látván az őfelsége parancsolatja es palatinus uram írása szerint onnajt Zombathbwl **adjon egy oly kocsit alája, kin Posony várig felvihessék jó módjával.** Ebben semmi kétsédelmet kegyelmetek ne tegyen, hanem **addig, míg az Szent Coronát oda viszik, felcsinálhassák az régi helyre.**

Ezt mind őfelsége minden jó kegyelmességgel veszi kegyelmetektől, mind palatinus urunk és az nemes ország jó kedvvel veszik kegyelmetektől. Isten éltesse kegyelmedet jó egészségben.

Trynchenii 23 Junii 1622.

Kegyelmetek jó akaró barátja és szomszédja

Palfij Istuan manu propria<sup>74</sup>

<sup>70</sup> MNL OL Budapest, P 108, Rep. 30. Fasc. G. Nr. 97. fol. 7v.

<sup>71</sup> „az Szent Korona itt igen alkalmatlan helyen vagon, hanem itt bár sokáig ne tartsák...” MNL OL Budapest, E 196 Irregistrata, Thurzó IV. Szaniszló, Pálffy István Thurzó Szaniszlónak, 1622. jún. 12. fol. 1–2.

<sup>72</sup> ŠA Trnava, MTT, Missiles, Krabica 54., Pálffy István koronaőr levele Nagyszombat városához, 1622. június 23., Trencsén. Vörös pecséttel megerősített, eredeti példány.

<sup>73</sup> II. Ferdinánd császár és magyar király (1619–1637), illetve a soproni koronázódiétán frissen megválasztott Thurzó Szaniszló nádor (1622–1625). Vö. DOMINKOVITS–KATONA 2014, passim.

<sup>74</sup> A koronaőr aláírása valóban sajátkezű, a levelet és külzetét viszont egy titkár vetette papírra.

[Kívül a szokásos címzés:] Prudenti et circumspecto domino, N. judici civitatis regiae Tyrnaviensis etc., domino amico et vicino honorandissimo.

Pálffy István koronaőr szavai önmagukért beszélnek. Egyfelől – amint szövegkiemeléseink jelzik – vitathatatlanul igazolják, hogy a pozsonyi Koronatorony vasajtaja nem maradt Zólyomban, sőt végig követte a koronát kelet-magyarországi útján egészen Trencsénig. Majd az uralkodó és a rendek közös határozatának megfelelően Pálffy koronaőr innen királyi-nádori parancslevéllel 1622. június 23. előtt Trencsén városának szekereán Nagyszombatig vitette. Onnan tartozott Nagyszombat városa ugyancsak saját szekereán továbbszállítani, hogy amíg a soproni királyné-koronázásról (amelynek terveiről a rendek ekkor már tudtak, így hamarosan a Nyugat-Dunántúlra vitették a felségjelvényeket<sup>75</sup>) a korona visszatér Pozsony várába, addig ott a korona vasajtáját – miként Bethlen magyar nyelvű rendeletéhez hasonlóan e forrás is fogalmazott – „felcsinálhassák az régi helyre”, azaz visszakerüljön eredeti helyére, a pozsonyi Koronatoronyba.

Bár konkrét információval jelenleg nem rendelkezünk arról, hogy mindez tényleg megtörtént, aligha kételkedhetünk abban, hogy az uralkodói és nádori parancslevelek szellemében eljáró koronaőr rendelkezését a szabad királyi városok végrehajtották. Ráadásul a vasajtó korábbi helyére történő visszafalazására idő is bőséggel rendelkezésre állt, hiszen a felségjelvények végül csupán a soproni koronázódiétát követően, 1622. augusztus 9-én kerültek vissza 1608-tól használt őrzési helyükre, a pozsonyi vár Koronatornyába.<sup>76</sup> Zólyomban ugyanakkor a kibontott korona-ajtó helyére hamarosan egy másik vasajtó került, miként az 1627. évi várleltár rögzítette: „Egy vasas ajtó, vas szárrúdjával”.<sup>77</sup>

### Új felvetés az „országablak” keletkezéséhez

Ezek után már csupán arra az izgalmas kérdésre kell választ keresnünk, vajon mivel magyarázható, hogy mind Bethlen Gábor fejedelem, mind utóbb II. Ferdinánd király és Thurzó Szaniszló nádor, sőt – miként Pálffy koronaőr levele fogalmazott – a „nemes ország”, azaz a magyar rendek is ennyire fontosnak tartották, hogy a pozsonyi Koronatorony vasajtaja előbb kövesse a koronát Zólyomba, azután Kelet-Magyarországra, majd visszakerüljön régi helyére, a pozsonyi várba. Mindez véleményünk szerint egyértelműen arról tanúskodik, hogy nem akármilyen ajtóról volt szó. Azaz nem egy olyan egyszerű vasajtóról, amelyet az imént idézett zólyomi várleltár említett 1627-ből, és amely a korona 1621 tavasza után Zólyomban kibontott korona-vasajtájának helyére került.

A fentiek ismeretében aligha lehet kérdéses, hogy a „korona vasajtájának” olyan reprezentatív erővel, olyan különlegességgel kellett bírnia, amely megmagyarázza, miért vitette azt a felségjelvénnyel együtt mindkét uralkodó országszerte sok száz

<sup>75</sup> PÁLFFY 2014, 31–35; PÁLFFY 2015a, 86–87.

<sup>76</sup> PÁLFFY 2015b, 36–37.

<sup>77</sup> MNL OL Budapest, P 108, Rep. 30. Fasc. G. Nr. 97. fol. 7v.



kilométeren át. A kérdésre a megoldást maguk az „országtablák” adják meg. Már 2000-ben Mikó Árpád, majd 2008-ban Buzási Enikő felhívta a figyelmet,<sup>78</sup> hogy a festményeken felül két rozetta látható, amelyeknek alul a feliratos tábla helyén, eredetileg akár egy párja is lehetett. Azaz a festmények felső része olyan trompe-l’oeil jellegű ábrázolásnak tűnik, amely egy díszes fejű szögekkel felerősített táblát utánoz.

Mindezek ismeretében már könnyen kitalálható hipotézisünk: a pozsonyi Koronatoronyban a felségjelvényeket őrző terem vasajtaja azért lehetett kiemelkedően fontos mindenki számára, mert azon egy a Szent Koronához és annak korabeli eszmeiségéhez kifejezetten kötődő, szegecsekkel felerősített díszes tábla volt látható. E tábla pedig feltételezésünk szerint éppen az az ábrázolás vagy annak egy változata volt, amely az „országtablák” felső részén hagyományozódott az utókorra: azaz a Szent Korona és a Magyar Korona országainak címersora – akár még a képen látható bibliai feliratot is beleértve: „DEVS CVSTODIAT TE AB OMNI MALO”, azaz „Isten őrizzen meg téged minden bajtól (Zsolt 121,7)”.<sup>79</sup> A csüngők közé utólag beírt, Zólyomig tartó korona-itinerárium viszont eredetileg biztosan nem lehetett rajta. Noha ismereteink szerint a vasajtó utóbb elpusztult (talán a 19. században, amikor a pozsonyi várat már nem használták sem alkalmi uralkodói rezidenciaként, sem koronatartó helyként), az „országtablák” felső részei napjainkig megőrizték táblájának egy változatát.

Amennyiben feltételezésünk megállja a helyét, az részben megmagyarázza, részben még tovább árnyalja a különleges festménysor keletkezéstörténetét. Véleményünk szerint ugyanis a Szent Korona és körülötte a Magyar Korona országainak címersor-ábrázolása a korona vasajtajára nem utólag, azaz nem 1619–1621-ben, hanem majdnem biztosan annak elkészültekor került. E vélekedésünket erősíti, hogy a koronázási jelvényeket őrző koronáládát is 1608-tól használták, ekkor szabályozták mind az ajtó, mind a láda zárását és védelmét, valamint a koronaórség szervezetét és működését, azaz a korona pozsonyi őrzésének teljes eszköztárát, mégpedig éppen Révay Péter, az új koronaőr hatékony közreműködésével.<sup>80</sup> Emellett a koronázási jelvényeket őrző terem kezdetektől fogva komoly szimbolikus erővel bírt, sőt egyfajta emlékhelynek számított. Ezt jelzi, hogy 1618 nyarán II. Ferdinánd koronázása után a felségjelvények elzárásakor maga a császár és király egyik legfőbb tanácsadója, Melchior Khlesl bíboros és a többi előkelőség is felírta nevét emlékül a falára, mégpedig a jelenlévők nagy ovációja közepette.<sup>81</sup> A vasajtó eredeti táblája tehát a felségjelvény Prágából Pozsonyba való hazatérését (1608. szept. 9.), majd II. Mátyás koronázását (nov. 19.) követően, végül pedig a koroná-

<sup>78</sup> MIKÓ 2000, 427; BUZÁSI 2008, 118.

<sup>79</sup> Vö. MIKÓ 2000, 426.

<sup>80</sup> A koronáládára: IPOLYI 1886, 219. és PÁLFFY 2015b, 36–37. A koronáládáról a jövőben önálló kötetet tervezünk. A korona őrzésének 1608. évi rendezésére ld. BENDA–FÜGEDI 1979, 147–152; SZVITEK–TÓTH 2003, 8–9.

<sup>81</sup> Miként ezt a szemtanú Lackner Kristóf, Sopron város országgyűlési követe önéletrajzában megörökítette: TÓTH 2008, 136–137.

zási jelvényeknek a Koronatoronyban való elhelyezésekor, azaz – miként a csüngők közötti itinerárium is mondja – 1608. december 6. körül avagy azután nem sokkal készülhetett.

Ezt a felvetést erősítik az újabb kutatások is. Egyfelől a Magyar Korona országainak címersora erre az időre a koronázási zászlókon már megszilárdult, mégpedig éppen az „országablakon” látható címerváltozatokkal.<sup>82</sup> Másfelől ezek szimbolikus jelentőségével a koronázódiétán koronaőrnek megválasztott Révay Péter tökéletesen tisztában volt, különösen, hogy II. Mátyás koronázási ceremóniáján Szerbia zászlaját maga vitte. 1613-ban megjelent nevezetes koronatorontörténetében, illetve a fentebb már említett *De Monarchiában* egyaránt megemlékezett a Magyar Királysághoz egykor tartozott társ- és igényországokról, sőt a felségjelvény kilenc csüngője és egyéb részei (oromdíszek, drágakövek stb.), illetve a kilenc ország között a – kor embere számára oly meghatározó – számmisztika segítségével direkt módon is többszörös szimbolikus kapcsolatot teremtett.<sup>83</sup> Elképzelhető tehát, hogy Révaynak kezdeményező szerepe volt az „ős-országablak” elkészítésében. Végül pedig 1608 őszén ezért született II. Mátyás koronázására ismereteink szerint első ízben már olyan latin nyelvű – talán Révayhoz vagy a történetíró Elias Bergerhez, illetve köreikhez köthető<sup>84</sup> – alkalmi költemény, amely nem csupán II. Mátyást és a magyar szent királyokat, valamint a *Patrona Hungariae*-t és a Szent Koronát dicsőítette, de utolsó tíz strófáját egyenesen a Magyar Koronához tartozó országoknak címezte.<sup>85</sup> Mindezek összességében jól tükrözték azt a folyamatot, amelynek értelmében a Szent Korona 1608. évi hazahozatalával párhuzamosan a magyar világi rendiség az idegenben székelő uralkodóval és a királyi hatalommal szemben egyre inkább a „rendi nemzetet” kezdte a koronával azonosítani.<sup>86</sup>

A pozsonyi Koronatorony vasajtaján feltételezett szent koronás és címersoros tábla 1608 végére valószínűsített datálása megmagyarázná az eddigi vizsgálatok azon rejtélyét is, miként lehet az „országablakon” látható koronakép a Révay Péter 1613. évi munkájában Wolfgang Kilian metszeteként látható koronaábrázolásnál lényegesen pontosabb, ráadásul színhelyes, sőt – amint Buzási Enikő véli – egyenesen „a leghitelesebb koronaábrázolás a 17. századból”.<sup>87</sup> Véleményünk szerint éppen azért, mert 1608 végén a vasajtó táblájának koronaábrázolásához mintául vagy maga az eredeti felségjelvény, vagy annak autopszia révén közvetlenül készült (rajzolt vagy festett) ábrázolása szolgálhatott. 1608 őszén ugyanis a hazatért kincset nemcsak sokan láthatták Pozsonyban, de többen meg is örökölték. Ezt

<sup>82</sup> PÁLFFY 2010, 34–36.

<sup>83</sup> RÉVAY 1613, 53, 76; RÉVAY 1659, 144–149. (az utóbbi műben egyenként be is mutatja a kilenc tartományt.) Vö. még TESZELSZKY 2009, 265–267.

<sup>84</sup> Ezt a későbbi kutatásoknak kell pontosan tisztázni. Bergerre újabban TESZELSZKY 2009, főként 93–203, ill. TESZELSZKY 2014.

<sup>85</sup> A kiadatlan, ez ideig ismeretlen szerzőjű vers: MNL OL Budapest, I 45, ad 1608/6. fol. 348r–v.

<sup>86</sup> TESZELSZKY 2009, főként 158–214.

<sup>87</sup> BUZÁSI 2008, 119.

bizonyítja, hogy hamarosan megjelent ábrázolása Jeszenszky János (Johannes Jesenius) II. Mátyás koronázásáról szóló művében (1609), majd Révay Péter koronatorontörténetében (1613), illetve Lackner Kristóf emblematikus jellegű koronakötetében (1615), továbbá II. Mátyás koronázási érmein és magyar uralkodói pecsétjein, valamint címeresleveleken is.<sup>88</sup>

Mindezek alapján az „országablák” keletkezéstörténetének korábbi két datálását, azaz két készítési időszikját<sup>89</sup> érdemes egy újabbal kiegészítenünk. Elsőként 1608 vége körül/után Pozsonyban a festmények felső részének mintájául szolgáló koronás–címersoros tábla készülhetett el az ez idő tájt a pozsonyi királyi várban kialakított Koronatorony termének vasajtájára, mégpedig a korona itteni őrzése csaknem teljes eszköztárának kidolgozásakor, Révay Péter aktív közreműködésével. Ezt követhette valamikor 1621 elején Zólyomban annak a Hrabéczy Dánielhez köthető feliratos kőtáblának a megszületése, amely az „országablák” alsó részét alkotó emléktábla előképéül szolgált, miután a Pozsonyból a Garam partjára hozott vasajtó felszerelésével a korona a zólyomi várban megnyugtató oltalom alá került. Végül a harmadikat az 1650-es évektől a 18. század végéig datált olajfestmények tényleges megszületése jelenti, amelyek közül a legújabban előkerült és új feliratot kapó példány 1784–1790 körüli keletkezését akár egy negyedik idősziknak is nevezhetnénk. S noha azt a nagy rejtélyt, hogy miért készült a 17. század harmadik negyedében ennyi példánya a festménynek, még mindig nem tudtuk megfejteni, írásunk reményeink szerint mégis bizonyíthatta: a szisztematikus levéltári és interdiszciplináris kutatás, valamint a kutatói szerencse olyan újdonságokat tárhat fel, amelyek a kora újkorral foglalkozó történet- és művészettörténet-írásunkat, valamint általában a Szent Korona-kutatást egyaránt izgalmas eredményekkel gazdagíthatják. Egyúttal őszintén bízunk abban, hogy a jövőben Péter Katalint még sok hasonló felfedezéssel ajándékozhatjuk meg.

### LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

MNL OL Budapest, E 190 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; E 190, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Rákóczi

MNL OL Budapest, E 196 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; E 196, Magyar kincstári levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Archivum familiae Thurzó

<sup>88</sup> TESZELSZKY 2009, 12–14. ábra; RÉVAY 1613, címlapkép; MIKÓ 2008, 122.: Nr. II-52, vö. még TESZELSZKY 2011, 4–7, ill. a koronázási érmekekre újabban SOLTÉSZ–TÓTH–PÁLFFY 2016, 79–87, a címereslevelekre ld. MIKÓ 2013; MIKÓ 2016. A pecsétek szisztematikus feldolgozását a jövőben tervezzük.

<sup>89</sup> BUZÁSI 2008, 118.

- MNL OL Budapest, I 45 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; Bécsi levéltárakból kiszolgáltatott iratok, Böhmisch–österreichische Hofkanzlei, magyar vonatkozású iratok (Fremde Gegenstände)
- MNL OL Budapest, P 11 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; Balassa család levéltára, A Balassa család által lajstromozott iratok
- MNL OL Budapest, P 108 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; P 108, Esterházy család hercegi ágának levéltára, Repositorium
- SNK Martin, LA Slovenská národná knižnica, Martin; Literárny archív
- ŠA Trnava MTT Štátny archív v Trnave, Magistrát mesta Trnava

### KIADOTT FORRÁSOK

#### BÉL 1735

BEL, Matthias: *Notitia Hungariae novae historico geographica... I. Viennae Austriae, 1735, Paulus Straubius.*

#### DIVÁLD 1879

DIVÁLD József: A körmöczi pénzverdéből. A Bethlen Gábornak kiszolgáltatott készpénz, arany és ezüst jegyzéke. *Történelmi Tár, 1879. 601–607.*

#### HRABECIUS 1623

HRABECIUS, Raphael: *D. O. M. A. Oratio funebris in solennibus exequiis Spectabilis ac Magnifici Domini D. Petri De Reva, supremi ac perpetui Comitatus Thurocensis, Dapiferorum Regalium per Hungariam Magistri, Sacrae (!) Caesarearum Regiarumque Majestatum Rudolphi II. Mathiae II. Ferdinandi II. Consilarii, nec non Divae Regni Hungariae Coronae usque ad mortem Conservatoris fidelissimi, &c. Domini sui gratiosissimi habita in loco sepulturae Ejusdem & Majorum, in templo Martinopolitano Comitatus Thurocensis 17. Julii, Anno Dei Homini M.DC.XXII. a Raphaële Hrabecio, Ecclesiae Dei ad aedem inclutae aulae Revaiana Concionatore. Adjuncta est Valedictio Eiusdem Domini Petri de Reva, &c. morituri.* Cassoviae, 1623, Ex Officina Typographica Danielis Schultz Bartphensis.

#### RÉVAY 1613

Petrus de Rewa [RÉVAY Péter]: *De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu, virtute, victoria, fortuna annos ultra DC clarissimae brevis commentarius.* Augustae Vindelicorum, 1613, Christoph Mangus.

#### RÉVAY 1659

Petrus de Rewa [RÉVAY Péter]: *De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae centuriae septem... Quas emendatas et auctas publicabat Comes Franciscus de Nadasd... Quibus accessit seorsim Catalogus Palatinorum et Iudicum ejusdem Regni, opera et studio Gasparis Iongelini... Francofurti, 1659, Thomas Matthias Götzius.*

**HIVATKOZOTT IRODALOM**

BENDA–FÜGEDI 1979

BENDA Kálmán–FÜGEDI Erik: *A magyar korona regénye*. Budapest, 1979, Magvető.

BUZÁSI 2007

BUZÁSI Enikő: Aktualitás és történeti hagyomány a 17. század végén: a Mátyás-kultusz a Batthyányak családi reprezentációjában. *Művészettörténeti Értesítő*, 56. 2007. 115–138.

BUZÁSI 2008

BUZÁSI Enikő: „Országtáblák”, a Szent Korona a tartományok címereivel. In: *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2008. március 28–2008. július 27.* Szerk. MIKÓ Árpád–VERŐ Mária. I. köt. Budapest, 2008, Magyar Nemzeti Galéria, 115–119.: Nr. II-45.

CSEPREGI 2014

CSEPREGI Zoltán: *Evangélikus lelkészek Magyarországon (ELEM). Proszopográfiai rész. I. A reformáció kezdetétől a zsolnai zsinatig (1610).* I/1: A-L. Budapest, 2014, MEDiT.

DOMINKOVITS–KATONA 2014

DOMINKOVITS Péter–KATONA Csaba (szerk.): *Egy új együttműködés kezdete. Az 1622. évi soproni koronázó országgyűlés*. Sopron–Budapest, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

FAZAKAS–HEGEDŰS–HENNEL 2002

FAZAKAS László–HEGEDŰS Ernő–HENNEL Sándor: *A Szent Korona őrzése. A koronaörök, a koronaország*. Budapest, 2002, Heraldika.

F. E. 1867

F. E.: A likavai várrom és a rózsahegyi várkastély. *Vasárnapi Újság*, 14. évf. 1867. augusztus 4. 31. sz. 384–485.

HARANGHY 2010

HARANGHY Miklós: *A Szent Korona viszontagságai 1944–45-ben*. Budapest, 2010, Magyar Koronaörök Egyesülete.

IPOLYI 1886

IPOLYI Arnold: *A magyar Szent Korona és a koronázási jelvények története és műleírása*. Budapest, 1886, Magyar Tudományos Akadémia, Reprint: Budapest, 2013, Históriaantik.

KOMOROVÁ 2006

KOMOROVÁ, Klára: Pohrebná reč nad Petrom Révaiom. In: *Vita morsque et librorum historia. K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven*. Ed. Jitka RADIMSKÁ. České Budějovice, 2006, Jihočeská univerzita, 183–193.

KOMÁROMY 1989

KOMÁROMY András: A Szent Korona és Bethlen Gábor. *Századok*, 32. 1898. 876–883.

KULCSÁR 2003

KULCSÁR Péter: *Inventarium de operibus litterariis ad res Hungaricas pertinentibus ab initiis usque ad annum 1700 / A magyar történeti irodalom lelőhelyjegyzéke a kezdetektől 1700-ig*. Budapest, 2003, Balassi Kiadó–Országos Széchényi Könyvtár.

LUDIKOVÁ 2009

LUDIKOVÁ, Zuzana: Svätoštefanská koruna. In: *Renesancia. Dejiny slovenského výtvarného umenia. Katalóg výstavy. Slovenská národná galéria v Bratislave 17. december 2009–28. marec 2010*. Ed. Zuzana LUDIKOVÁ. Bratislava, 2009, Slovenská národná galéria, 102–103. Nr. III.3.4.

MAČUHA 2012

MAČUHA, Maroš: Úrad strážcu uhorskej koruny v prvej polovici 17. storočia. In: KOHÚTOVÁ, Mária a kol.: *Politické a spoločenské pomery na Slovensku v I. polovici 17. storočia*. Bratislava, 2012, Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave– Historický ústav SAV v Bratislave, 51–75.

MIKÓ 2000

MIKÓ Árpád: A Szent Korona a tartományok címereivel 1621. In: *Történelemkép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Szerk. MIKÓ Árpád–SINKÓ Katalin. Budapest, 2000, Magyar Nemzeti Galéria, 426–428.: Nr. VII-1.

MIKÓ 2008

MIKÓ Árpád: Lackner Kristóf könyve a Szent Koronáról. In: *Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század). Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában 2008. március 28–2008. július 27*. Szerk. MIKÓ Árpád–VERŐ Mária. I. köt. Budapest, 2008, Magyar Nemzeti Galéria, 122–123.: Nr. II-52.

MIKÓ 2013

MIKÓ Árpád: Heraldikai reprezentáció és nemzeti hagyomány. Szent István király alakja a kora újkori címeres nemesleveleken. In: *István, a szent király. Tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján*. Szerk. KERNY Terézia–SMOHAY András. Székesfehérvár, 2013, Egyházmegyei Múzeum, 83–93.

## MIKÓ 2016

MIKÓ, Árpád: Panovníci a koruny: reprezentácia na uhorských erbových listinách v ranom novoveku. In: *Korunovácie a pohreby. Mocenské rituály a ceremónie v ranom novoveku*. Eds. Tünde LENGYELOVÁ–Géza PÁLFFY. Budapest–Békéscsaba: 2016, Historický ústav Filozofického výskumného centra Maďarskej akadémie vied – Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 191–203, 217–228.

## PÁLFFY 2010

PÁLFFY Géza: A Magyar Korona országainak koronázási zászlói a 16–17. században. In: „*Ez világ, mint egy kert...*” *Tanulmányok Galavics Géza tiszteletére*. Szerk. BUBRYÁK Orsolya. Budapest, 2010, MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Gondolat, 17–52.

## PÁLFFY 2014

PÁLFFY Géza: *A Szent Korona Sopronban. Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei*. Sopron–Budapest, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára–MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

## PÁLFFY 2015a

PÁLFFY Géza: A Szent Korona Bethlen Gábor erdélyi fejedelem birtokában (1619–1622). Egy korona-itinerárium összeállításának lehetőségeiről. In: *A történelem mint hivatás. A Benda-emlékkonferencia előadásai. 2013. november 27.* Szerk. SZIJÁRTÓ M. István. Budapest, 2015, Balassi Kiadó–Ráday Gyűjtemény, 75–107.

## PÁLFFY 2015b

PÁLFFY Géza: Koronás ajándék egy kiváló kollégának. A Szent Korona ládájának legkorábbi hivatalos leltára (1622. augusztus 9., Pozsony). In: „*Serpentarius viginti quatuor stellis decoratus*” *Baráti ajándék Farkas Gábor Farkasnak*. Szerk. EKLER Péter–VARGA Bernadett. Budapest, 2015, Magánkiadás, 36–37.

## SOLTÉSZ–TÓTH–PÁLFFY 2016

SOLTÉSZ Ferenc Gábor–TÓTH Csaba–PÁLFFY Géza: *Coronatio Hungarica in Nummis. A magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai (1508–1916)*. Szerk. BERTÓK Krisztina. Budapest, 2016, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet–Magyar Nemzeti Múzeum.

## SÓLYMOS 1998

SÓLYMOS Szilveszter: Hozzászólás és kiegészítés Pandula Attila „Egy XVII. századi, heraldikai témájú, magyar olajfestmény” című, a *Turul* 1997/1–2. számában megjelent tanulmányához. *Turul*, 71. 1998. 1–2. sz. 39–41.

## SUDÁR 2012

SUDÁR Balázs: Egy török utazó a magyar Szent Koronáról. *Történelmi Szemle*, 54. 2012. 1. sz. 17–36.

SZVITEK–TÓTH 2003

SZVITEK Róbert József–TÓTH Endre (szerk.): *A koronázási jelvények okmányai*. Budapest, 2003, Magyar Nemzeti Múzeum.

TESZELSZKY 2009

TESZELSZKY, Kees: *Az ismeretlen korona. Jelentések, szimbólumok és nemzeti identitás*. Szerk. CZIBERE Mária. Pannonhalma, 2009, Bencés.

TESZELSZKY 2011

TESZELSZKY, Kees: A magyar korona megjelenése a kora újkori képzőművészetben. *Művészettörténeti Értesítő*, 60. 2011. 1–10.

TESZELSZKY 2014

TESZELSZKY, Kees: Elias Berger *Historia Ungarica* című művének keletkezése és háttere (1603/4–1645). In: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Szerk. TÓTH Gergely. Budapest, 2014, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 149–168.

TÓTH 2008

TÓTH Gergely (szöveggond., ford., jegyz., bev.): *Lackner Kristófnak, mindkét jog doktorának rövid önéletrajza / Vitae Christophori Lackner I. U. D. Hominis, brevis consignatio*. Sopron, 2008, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni levéltára.

TÓTH 2014

TÓTH Gergely: Lutheránus országtörténet újszoikus keretben. Révay Péter *Monarchiája*. In: *Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Szerk. TÓTH Gergely. Budapest, 2014, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 117–147.

TÓTH 2016

TÓTH Gergely: *Szent István, Szent Korona, államalapítás a protestáns történetírásban (16–18. század)*. Budapest, 2016, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.

VARGA 2009

VARGA Szabolcs: Volt-e a Szent Korona Péccsett 1529-ben? *Pécsi Szemle*, 12. 2009. 1. sz. 18–25.

VIDOR 1942

VIDOR Gyula: Megnyílik a várpalota páncéltermének vasajtaja. Koronaórválasztás előtt. *Pesti Hírlap*, 1942. október 20. 674–675.

ZSÁMBÉKY 2009

ZSÁMBÉKY Monika: Adatok egy újabb koronás képről. *Művészettörténeti Értesítő*, 58. 2009. 2. sz. 315–320.



MELLÉKLET



